

Вербалізація концепту «слух» у слов'янських мовах

Людмила Педченко

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології;
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна;
e-mail: pedchenko1210@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-8603-293X

Метою пропонованого дослідження є виявлення найбільш продуктивних когнітивно-номінаційних моделей, що формують ядро номінаційного поля концепту «слух» у слов'янських мовах. Об'єктом дослідження є слов'янські найменування слухового сприйняття. Предмет дослідження - ономасіологічна структура цих найменувань.

В результаті дослідження було встановлено, що номінаційні моделі, за якими здійснюється вербалізація концепту «слух» у слов'янських мовах, нечисленні. Сучасні слов'янські номінації слухового сприйняття відносяться до загальнослов'янського словникового фонду та мають праїндоевропейське коріння.

Основне слов'янське найменування здатності чути - *слух* - є віддієслівним утворенням, що реалізує номінаційну модель: 'дія' > 'здатність виконувати дію'. Семантичний розвиток цієї лексеми ('поголос' > 'здатність чути'), етимологічний зв'язок лексем *слух*, *слава* і *слово*, поєднання в семантиці праслов'янського дієслова **slūti* значень 'говорити' і 'чути' свідчать про те, що цим коренем у праслов'янській мові спочатку позначалася здатність сприймати не просто звуки, а звуки людської мови.

Від іншого слов'янського дієслова, що позначає слухові відчуття, - *чути* - абстрактна назва слухового сприйняття у слов'янських мовах не утворилася, що, як видається, пов'язано з семантичним синкретизмом висхідного дієслова, яке може застосовуватися відносно різних перцептивних модусів (дотику, нюху, слуху тощо) або виступати недиференційованим позначенням відчуття.

При використанні лексеми *ух* у значенні 'слух' реалізується модель: 'орган, що виконує певну функцію' > 'функція', проте ця модель не є продуктивною у слов'янських мовах (зафіксована лише в російській мові). Оскільки для лексеми *ух* значення 'здатність сприймати' не є характерним, у слов'янських мовах відсутні найменування глухоти, утворені за моделлю 'відсутність органу, що виконує функцію' > 'відсутність функції' (на відміну від назв сліпоти, для яких така модель є продуктивною).

З ономасіологічної точки зору можна констатувати наявність двох основних когнітивних особливостей, що впливають на характер вербалізації концепту «слух» у слов'янських мовах: по-перше, очевидний первісний зв'язок слухового сприйняття з мовленнєвою діяльністю (концептуалізація людської здатності чути формувалася у зв'язку з розвитком членороздільного мовлення), а по-друге, семантичний синкретизм перцептивної лексеми, що базується на взаємодії різних перцептивних модусів людини (явище синестезії).

Ключові слова: концепт, вербалізація концепту, номінація, когнітивні ознаки, слов'янські мови, перцептивна лексика, слухове сприйняття.

Бурхливий розвиток у сучасній лінгвістиці когнітивного напрямку досліджень зумовив активне вивчення різних структур, що формують мовну свідомість та мовну картину світу. Одним із шляхів реконструкції мовної картини світу є аналіз концептів як ментальних утворень, що водночас є базовими одиницями мисленнєвого коду людини та є результатом пізнавальної діяльності суспільства, передають комплексну інформацію про позначуваний предмет чи явище та інтерпретацію суспільного відношення до цього явища чи предмета [12, с. 129]. Пильна увага до вивчення концептів своєю чергою зумовила відродження інтересу до процесу номінації, оскільки реконструкція концепту, зазвичай, починається з вивчення характеру його вербалізації. «Вербалізація концепту – це його реалізація у мовленні доступними засобами мови, і цей процес має свої особливості незалежно від мови користування» [7, с. 40].

Процес номінації виявляє властивості та якості денотатів, їх зв'язки та відносини, функціональне навантаження, а головне – їхню значущість для носіїв мови. На думку Т. І. Вендіної, «саме словотворення дозволяє виявити способи оцінки позамовної дійсності, розглянути її крізь призму шкали відповідностей системі цінностей, визначити, які її елементи словотвірною маркуються і чому, і тим самим з'ясувати, що в мовній свідомості того чи іншого народу є життєво та соціально важливим» [2, с. 10].

Когнітивно орієнтоване дослідження дериваційних процесів дозволяє «уточнити не лише специфіку «картування» світу в окремо взятій мові, а й – за належного узагальнення таких даних у типологічному плані – сприяти виведенню деяких загальних положень про розуміння людиною головних буттєвих категорій, особливостей світобудови, закономірностей устрою світу, як у фізичному аспекті людського буття, так і в його соціальній організації» [8, с. 336–337].

Найважливішим, центральним фрагментом мовної картини світу, її «вершиною», безперечно, є «образ людини». Людина мислиться насамперед як динамічна, діяльна істота. Кожному виду діяльності, кожному типу стану відповідає своя система. Вона локалізується у певному органі, який виконує певну дію, входить у певний стан, формує потрібну реакцію [1, с. 39–40]. Серед систем, з яких складається людина, Ю. Д. Апресян першим називає фізичне сприйняття, яке поєднує людину з рештою живої природи. Система сприйняття складається з 5 модусів: зір, слух, нюх, смак, дотик. Ці модуси усередині системи сприйняття, на думку Ю. Д. Апресяна, утворюють ієрархію: вони впорядковуються за важливістю залежно від обсягу інформації, що надходить через них у свідомість людини [1, с. 48]. Головним модусом усі дослідники вважають зір, за ним – слух, а потім нюх, смак і дотик. Місце того чи того модусу в ієрархії прямо корелює з кількістю лексем, що її обслуговують. Так, найрізноманітнішою і багатогою є лексика, що обслуговує зорове сприйняття. За нею, суттєво поступаючись в обсязі, йде лексика слуху. Нюх, смак і дотик, за кількістю лексем, що їх обслуговують, поступаються слуху.

Лексика на позначення слуху як засіб вербалізації відповідного концепту в різних мовах неодноразово ставала предметом наукових розвідок. Так, семантичну основу концепту «слух» у творах М. Коцюбинського було досліджено І. В. Гайдаєнко [3], деякі питання мовної концептуалізації тілесних відчуттів у рамках «звукової» метафори на матеріалі української, польської, сербської, хорватської та інших мов вивчала Г. М. Яворська [20].

Метою цього дослідження є виявлення найбільш продуктивних когнітивно-номінаційних моделей, що формують ядро номінативного поля концепту «слух» у слов'янських мовах.

Об'єктом дослідження є слов'янські найменування слухового сприйняття. **Предмет** дослідження – ономасіологічна структура цих найменувань.

Основним найменуванням здібності людини сприймати звуки у більшості слов'янських мов є лексема *слух*. Це загальнослов'янське слово: пор. укр. *слух*, д.-р., ст.-слов. *слоухъ*, болг. *слух*, сербохорв. *slûx*, словен. *slûch*, ч., слвц. *sluch*, пол. *sluch* [17, т. 3, с. 156].

Праслов'янське **sluxъ* > *слух* спочатку означало 'те, що слухають', 'те, що кажуть, що можна чути', 'поголос', а потім – 'здатність чути'. Іменник **sluxъ* утворено за допомогою суфікса -x- від праслов'янського дієслова **slûti* 'робити так, щоб про когось пішли чутки, чутка'. Це дієслово утворено від **slû*, що походить від і.-е. **kleu-* 'чути' [18, с. 385]. У давньоруській

мові дієслово *слути* мало значення 'називатися', 'мати назву', 'славитися' [16, т. 3, с. 433–434].

Від іменника **sluxъ* у давнину утворено дієслово *слухати* 'слухати', 'коритися', що збереглося в українській мові у значенні 'спрямовувати слух на створювані ким-, чим-небудь звуки; намагатися сприймати що-небудь слухом' [15]. Вживана в російській мові форма *слушать* 'направляти слух на звуки, що вимовляються ким-або чимось', як уважають, розвинулася з дієслова *слухѣти*, що не збереглося.

Від іменника *слух* у російській мові утворені прикметники: *слухменный* 'чуткий, що має добрий слух' Тамб. [5, с. 248]; *слушмянный* 'той, що у все вслухається' Псков. [5, с. 247]; *слуховитый* 'чуткий на вухо' [4, т. 4, с. 156]; *слышний* 'що можна чути', 'чуткий'; *слышательный нерв* 'провідник слуху, що проходить у внутрішнє вухо', краще *слуховой*; *неслышкая* баба, ниж. туговуха, глуха [4, т. 4, с. 226].

Поряд із іменником *слух* у давнину існувала також форма *слых* 'слух'. Порівн. укр. діал. *слих* 'слух, чутка', *слишка* 'т.с.; звістка, повідомлення', *безслихи* 'глушина', *послих* 'чутка'; блр. *слых*, пол. *sluch* 'слух' [6, т. 5, с. 301], рос. розм. *слухом не слышать*. У сучасних російських говірках іменник *слых* вживається як у значенні 'слух' (новг., арх., том.) [13, т. 38, с. 354], так і в сполученнях *слых ходит*, *слыхи есть* 'чутки, поголос, говір' (новг., нижегор.), а в калужьких говірках має значення 'рослина, трава біла або жовта, якою настоюють вино і дають пити оглухлому' [4, т. 4, с. 226]. Зафіксована ця лексема і в «Опыте областного великорусского словаря»: *Слых*, а. Слук. Нижегор. Новг. – *Слыхи*. Поголос. Тамб., Твер [11, с. 260].

Від давньоруського іменника *слыхъ* походить дієслово *слыхати* 'слухати іноді, нерегулярно', звідки далі рос. *слыхать* 'знати зі слів інших'. Той самий іменник *слыхъ* послугував мотиватором для **слыхѣти*, з якого, подібно до форми *слушать*, виникло сучасне рос. *слышать* 'розрізняти, сприймати звуки', 'володіти слухом'. Зауважимо, що у російських говорах дієслово *слышать* означає як 'слухати', так і 'розуміти чужу мову' Сиб. (*Он не говорит по-коряцки, а слышит*) [13, т. 38, с. 325].

Від праслов'янського дієслова **slûti*, яке було мотиватором для лексем *слух* і *слых*, походять також й загальнослов'янські номінації *слава* і *слово*. Так, на думку Г. П. Циганенко, праслов. **slava* утворено від **slovQ*, **slûti* 'говорити, слухати', власне 'робити так, щоб хтось став предметом спільних толків, щоб було що про нього слухати' (пор. д.-р. *слути* 'називатися, славитися', ч. *slouti* 'славитися, бути відомим' [18, с. 382]).

Сучасне значення іменника *слово* – 'одиниця мови (мовлення), що є звуковим вираженням поняття про предмет чи явище об'єктивного світу' – склалося унаслідок звуження колишнього значення 'сказане'. Праслов. **slovo*, **slovese* 'сказане' розвинулося з первісного 'те, що можна чути'. **Slovo* < **slouos* походить від **sleus*. Форма **sleus* утворена від і.-е. **kleu-os* 'чутне', звідки далі

‘сказане’. Порівн. і.-е. **kleu-* – ‘чути, особливо те, що кажуть, прославляючи будь-кого’ [18, с. 384–385].

Отже, ціла низка фактів: семантичний розвиток лексеми *слух* (‘поголос’ > ‘здатність чути’), етимологічний зв’язок лексем *слух*, *слава* і *слово*, поєднання в семантиці праслов’янського дієслова **slūti* значень ‘говорити’ і ‘чути’, розвиток у російського дієслова *слышатъ* значень ‘слухати’ і ‘розуміти чужу мову’, – свідчить про те, що цим коренем у праслов’янській мові спочатку позначалася здатність сприймати не будь-які звуки, а лише звуки людської мови. Це свідчить про те, що сприйняття мови є для людини набагато більш значущим, ніж сприйняття інших звуків. Усвідомлення та найменування здатності чути формувалося у зв’язку з розвитком членороздільного мовлення.

Для позначення слухового сприйняття у більшості слов’янських мов уживається дієслово *чуть*: укр. *чую*, *чути* ‘відчувати’, *чувати* ‘чути, чуяти’, блр. *чуць*, *чую*, *чуваць* ‘чути’, болг. *чуя*, *чувам* ‘чую’, сербохорв. *чути*, *чувати*, словен. *čujem*, ч. *čiji*, *čiti*, слвц. *čut’*, пол. *czuję*, *czuć*, в.-луж. *čuju*, *čuć*, н.-луж. *cujom*, *cuś* [17, т. 4, с. 390], рос. діал. *чуть* ‘чути’ *Арханг.*, *Ворон.*, *Перм.*, *Смол.* [11, с. 260], д.-р. *чути* ‘відчувати, чути’. Це дієслово походить від праслов’янського **čuti* ‘чути, розуміти’, що розвинулося із і.-е. **keu-* / **kou-*, яке споріднене з грецьк. *κοῦεῖν* ‘помічаю, розумію’, лат. *caveō* ‘остерігаюся, бережусь’, д.-інд. *kaviṣ* ‘ясновидець, мудрець’, д.-англ. *hāvian* ‘споглядати’ [19, т. 4, с. 134–135].

Від цього дієслова у слов’янських мовах утворені прикметники і прислівники, що характеризують слухове сприйняття: укр. *чутний* ‘який сприймається за допомогою органів слуху, який можна чути’ // ‘виразний, помітний, голосний’ // у знач. присудк. сл. ‘чути, звучить’. *Знадвору доноситься крик: ідуть, ідуть! – чутні гуркіт, фиркання...* (Мирний, I, 1954, 306) [15]; рос. *чуткий* ‘чутний, той, що чуєть, доступний слуху, вуху. *Чуткий отдаленный звон. Здесь чутко, как у вас играют. Что-то не чутко об этом деле?* нічого не чути, немає слуху, поголосу [4, т. 4, с. 616]; *чутно* присл. *Слышно. Калуж.*, *Смол.* [11, с. 260]; *чутко* присл. *Голосно, чутно. Вят.*, *Новгор.* [11, с. 260]; *чутко* Чути. *Чутко утро*, тобто. *Починається утро. Псков.*, *Твер.* [5, с. 302].

Утворений від аналізованого дієслова іменник *чуть* у нижегородських і костромських говірках російської мови позначає ‘голос, гул, звук’ «*Макарьевский колокол нам чуть подает, его слышно*» [4, т. 4, с. 616].

Однак, незважаючи на високу дериваційну продуктивність дієслова *чути*, абстрактне найменування здатності сприймати звуки від цього дієслова у слов’янських мовах не розвинулось. На наш погляд, це пов’язано з первинним синкретизмом значення дієслова

чути, тобто з тим, що воно позначало здатність сприймати не тільки слухом, а й дотиком, нюхом, смаком. В. І. Даль зазначає, що «*чуть* говорится о всех чувствах, кроме зрения» [4, т. 4, с. 616]. Такий семантичний синкретизм може відбивати синкретизм фізіологічний, пов’язаний з явищем синестезії – взаємозв’язку різних перцептивних модусів.

Як найменування слухового сприйняття може використовуватися лексема *ухо*, для якої основним є значення ‘орган слуху’. Проте такий тип семантичного перенесення не є поширеним, його зафіксовано лише у російській мові: «*Ухо*, 1. Орган слуху, а також зовнішня частина його у формі раковини; 2. *перен. зазвичай од.* Здатність сприймати звуки. *Чуткое ухо у кого-нибудь*» [10, с. 751].

У цьому разі реалізується номінаційна модель «орган, що виконує дію» > «здатність виконувати дію».

Від лексеми *ухо* утворено російське діалектне дієслово *ухлить твр.*, *тул.* ‘чути’, ‘розуміти’ [4, т. 4, с. 526]. Лексема *ухо* використовується у складі описових найменувань, що позначають хороший, гострий слух: «*Слышкое ухо, чуткое, тонкий слух*» [4, т. 4, с. 226].

У словнику синонімів Ю. Д. Апресяна лексеми *слух* і *ухо* трактуються як синоніми, але в їх семантиці та вживанні відзначаються суттєві відмінності. Синоніми різняться за такими смисловими ознаками: 1) чи може слово позначати здатність чути (*слух* – так, *ухо* – ні); 2) наскільки чітко у слові виражено уявлення про орган (у слові *слух* менш чітко, ніж у слові *ухо*); 3) як мислиться цей орган (*слух* – гіпотетичний, уявний орган, *ухо* позначає справжній орган, але акцентує його функцію і вказує на його предметність, матеріальність); який суб’єкт сприйняття звуків (*слух* як здатність притаманний багатьом живим істотам, *ухо* – орган людини); 5) чи має орган додаткові функції (*ухо* – це також орган специфічного сприйняття звуків, властивого людям із певним родом занять); 6) чи об’єктивне сприйняття звуків (сприйняття *уха* може бути суб’єктивним) [9, с. 1048]. Отже, синонім *слух* означає насамперед здатність чути, а синонім *ухо* називає переважно орган слуху, властивий людині.

В інших слов’янських мовах також наявна лексема *ухо* (укр. *вуха*, блр. *вуха*, болг. *ухо*, пол., ч., слвц. *ucho*, в.-луж. *wucho*, н.-луж. *hucho*, сербохорв. *ухо*, слн. *uhó*), проте вона позначає лише орган слуху і не має власне перцептивного значення. Не мають перцептивного значення і похідні від цієї лексеми, у семантиці яких актуалізується лише значення ‘орган слуху’: напр. укр. *вушанка*, *вушний*, *вушник* тощо. Лексеми, утворені за допомогою експресивних суфіксів, або просто констатують факт наявності вух (напр. рос. *ушастый* ‘з вухами’ [4, т. 4, с. 526], або вказують на їх великі розміри (рос. *ушастый*, *півд.* *ухатый*, з великими, довгими вухами, довговухий; *ушан* *нег.* Вухата людина або тварина; *ушкан.* *арх.*, *сиб.*,

орнб., *ушан* пск. заць [4, т. 4, с. 526], укр. *вухань*, 1. *Зневажл.* Про людину, яка має довгі вуха. 2. *розм.* Про зайця. 3. Різновид кажанів з довгими й широкими вухами; *вухатий* 'який має великі або довгі вуха' [15].

Цікаво, що відсутність очей пов'язується у мовній свідомості слов'ян з відсутністю зору, зі сліпотю (пор.: рос. діал. *безглазый, безокий* 'сліпий', *оглазеть* 'осліпнути', блр. *безвач* 'сліпо', пол. *bezoszy* 'безокий, сліпий, незрячий' [19, т. 2, с. 35]). Однак відсутність вух не означає відсутності здатності сприймати звуки. Прикметники, утворені за рахунок негативної префіксації від слова *ухо* (*вухо*), лише вказують на відсутність вух (точніше, їх зовнішньої частини), але не мають значення 'глухий': укр. *безвухий*, рідше *безухий*. Який не має вуха або вух. *Чого це ваша собака безвуха* (Сл. Гр.), рос. *безухий*. Не имеющий уха или ушей. *Безухий щенок*. В составных названиях животных. *Безухие тюлени. Безухие вараны* [14, т. 1, с. 452], болг. *безух* 'безухий або одноухий', сербохорв. *безув, безух* 'безухий', словен. *brezuhi*, ч. *bezuchy* 'те саме' [19, т. 2, с. 48].

Зауважимо, що в російській мові слова, утворені від назви органу зору *глаз*, можуть вказувати на ознаку «добрий, гострий зір» (*глазастый, глазатик* тощо), проте лексеми, утворені від назви органу слуху *ухо*, ніякого зв'язку зі здатністю чути не виявляють. Така закономірність зумовлена, напевне, тим, що для лексем *глаз, око* семантична ознака «здатність сприймати» характерна більшою мірою, ніж для лексеми *вухо*, яка спеціалізується переважно на позначенні органу слуху.

Отже, номінаційні моделі, за якими здійснюється вербалізація концепту «слух» у слов'янських мовах, нечисленні. Сучасні

слов'янські номінації слухового сприйняття відносяться до загальнослов'янського словникового фонду та мають праіндоєвропейське коріння.

Основне слов'янське найменування здатності чути – *слух* – є віддієслівним утворенням, що реалізує номінаційну модель: 'дія' > 'здатність виконувати дію'. Від іншого слов'янського дієслова, що позначає слухові відчуття, – *чути* – абстрактна назва слухового сприйняття у слов'янських мовах не утворилась, що, як видається, пов'язано з семантичним синкретизмом висхідного дієслова, яке може застосовуватися відносно різних перцептивних модусів (дотику, нюху, слуху тощо) або виступати недиференційованим позначенням відчуття.

При використанні лексеми *ухо* у значенні 'слух' реалізується модель: 'орган, що виконує певну функцію' > 'функція', проте ця модель не є продуктивною у слов'янських мовах (зафіксована лише в російській мові). Оскільки для лексеми *ухо* значення 'здатність сприймати' не є характерним, у слов'янських мовах відсутні найменування глухоти, утворені за моделлю 'відсутність органу, що виконує функцію' > 'відсутність функції' (на відміну від назв сліпоти, для яких така модель є продуктивною).

З ономасіологічної точки зору можна констатувати наявність двох основних когнітивних особливостей, що впливають на характер вербалізації концепту «слух» у слов'янських мовах. Це, по-перше, очевидний первісний зв'язок слухового сприйняття з людською мовленнєвою діяльністю (концептуалізація людської здатності чути формувалося у зв'язку з розвитком членороздільного мовлення), а по-друге, семантичний синкретизм перцептивної лексики, що базується на взаємодії різних перцептивних модусів людини (явищі синестезії).

Список використаної літератури

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995, № 1. С. 37–67.
2. Вендина Т. И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм). Москва: Индрик, 1998. 240 с.
3. Гайдаєнко І. В. Семантична основа концепту «слух» у творах М. Коцюбинського. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. Вип. 4. 2008. С. 399–404.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. Москва, 1989–1991.
5. Дополнение к Опыт областного великорусского словаря. Санкт-Петербург, 1858.
6. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / під ред. О. С. Мельничука. Київ, 1982–2012.
7. Копитіна А. С. Лінгвокогнітивні та соціолінгвальні параметри лексико-семантичного поля «простір» (на матеріалі англійської, російської, української та французької мов). Дис. ... докт. філос.: спец. 035 Філологія. Київ, 2021.
8. Кубрякова О. С. Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа мира в сознании человека. *Вестник Чувашского государственного педагогического университета имени И. Я. Яковлева*. 2003, № 4 (38). С. 336–337.
9. Новый объяснительный словарь синонимов / под ред. Ю. Д. Апресяна. Москва, 2003.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва, 1981.
11. Опыт областного великорусского словаря. Санкт-Петербург, 1852.
12. Остапчук Я. В. Вербалізація та семантичне наповнення концепту пам'ять. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 2. Ч. 1. 2020. С. 129–134.
13. Словарь русских народных говоров. В. 1–52. Санкт-Петербург, 1965–2021.
14. Словарь современного русского литературного языка. В 20 т. Т. 1. Москва, 1991.

15. Словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 20.03.2024)
16. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. 3. Москва, 1912.
17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. Москва, 2004.
18. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. Киев, 1989.
19. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. Вып. 1–42. Москва, 1965–2021.
20. Яворская Г. М. Звук и тело (к вопросу о языковой концептуализации физических ощущений). *Studia Linguistica*. 2009. Vol. 3. P. 355–362.

Надійшла до редакції 14 березня 2024 р.
Прийнята до друку 15 квітня 2024 р.

References

1. Apresyan, Yu. D. (1995) The image of a person according to language data: an attempt at a systemic description. *Questions of linguistics*. No. 1, pp. 37–67. [in Russian].
2. Vendina, T. I. (1998) Russian language picture of the world through the prism of word formation (macrocosm). Moscow: Indrik. 240 p. [in Russian].
3. Gaydayenko, I. V. The semantic basis of the concept of “hearing” in the works of M. Kotsyubinsky. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova*. Series 10. Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language. Vol. 4. 2008 p. 399–404
4. Dal, V.I. (1989 – 1991) Explanatory dictionary of the living Great Russian language: In 4 volumes. Moscow. [in Russian].
4. Addition to the Experience of the Regional Great Russian Dictionary (1858). St. Petersburg. [in Russian].
5. Etymological dictionary of Ukrainian language: In 7 volumes (1982–2012) / Ed. O. S. Melnichuk. Kiev: Naukova Dumka. [in Ukrainian].
6. Kopitina, A. S. (2021) Linguocognitive and sociolinguistic parameters of the lexical-semantic field “space” (based on the materials of English, Russian, Ukrainian and French languages). dis. for free St. Doctor of Philosophy of special 035 Philology. Kiev. [in Ukrainian].
7. Kubryakova, E. S. (2003) Language picture of the world as a special way of representing the image of the world in human consciousness. *Bulletin of the Chuvash State Pedagogical University named after I.Ya. Yakovleva.*, No. 4 (38), pp. 336–337. [in Russian].
8. New explanatory dictionary of synonyms (2003) / Ed. Yu. D. Apresyan. Moscow. [in Russian].
9. Ozhegov, S.I. Dictionary of the Russian language. Moscow, 1981. [in Russian].
10. Experience of the regional Great Russian dictionary. St. Petersburg, 1852. [in Russian].
11. Ostapchuk, Y. V. Verbalization and semantically based memory of the concept // *Vcheni zapiski TNU named after V. I. Vernadsky*. Series: Philology. Social communications Vol. 31 (70) No. 2 Part 1 2020, pp. 129–134. [in Ukrainian].
12. Dictionary of Russian folk dialects. (1965–2021) V. 1 – 52. St. Petersburg. [in Russian].
13. Dictionary of modern Russian literary language: In 20 volumes. T. 1. Moscow, 1991. [in Russian].
14. Dictionary of Ukrainian language. Available at: <https://slovnuk.ua/> [in Ukrainian].
15. Sreznevsky, I. I. (1912) Materials for the dictionary of the Old Russian language based on written monuments. T. 3. Moscow. [in Russian].
16. Fasmer, M. Etymological dictionary of the Russian language: In 4 volumes. Moscow, 2004. [in Russian].
17. Tsyganenko, G. P. (1989) Etymological dictionary of the Russian language. Kyiv. [in Russian].
18. Etymological dictionary of Slavic languages. Proto-Slavic Lexical Fund (1965–2021)/ Ed. HE. Trubachev. Vol. 1– 42. Moscow. [in Russian].
19. Yavorskaya, G. M. (2009) Sound and body (on the issue of linguistic conceptualization of physical sensations). *Studia Linguistica*. Vol. 3, pp. 355–362. [in Russian].

Submitted March 14, 2024.

Accepted April 15, 2024.

Liudmyla Pedchenko, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Slavic Philology of the Philological Faculty of the Kharkiv National University named after V.N. Karazin (Maidan Svoboda, 4; 61022, Kharkiv, Ukraine); e-mail: pedchenko1210@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8603-293X>

Verbalization of the concept of “hearing” in Slavic languages

The purpose of this study is to identify the most productive cognitive-nominative models that form the core of the nominative field of the concept “hearing” in Slavic languages. The object of the study is the Slavic names of auditory perception. The subject of the study is the onomasiological structure of these names.

As a result of the research, it was established that the nomination models, according to which the concept of “hearing” is verbalized in Slavic languages, are few. Modern Slavic nominations of auditory perception belong to the all-Slavic vocabulary and have Proto-Indo-European roots.

The main Slavic name for the ability to hear - *слух* - is a verbal formation that implements the nominative model: ‘action’ > ‘ability to perform an action’. The semantic development of this lexeme (‘voice’ > ‘ability to hear’), the etymological connection of the lexemes *слух*, *слава* and *слово*, the combination of the meanings of ‘speak’ and ‘hear’ in the semantics of the Proto-Slavic verb **sliti* indicate that this root in the Proto-Slavic language, the ability to perceive not just sounds, but the sounds of human speech was first noted.

From another Slavic verb denoting auditory sensations - *чутн* - the abstract name of auditory perception was not formed in Slavic languages, which seems to be connected with the semantic syncretism of the ascending verb, which can be used in relation to different perceptual modes (touch, smell, hearing, etc.) or act as an undifferentiated designation of sensation.

When using the lexeme *ухо* in the sense of ‘hearing’, the model is implemented: ‘an organ performing a certain function’ > ‘function’, but this model is not productive in Slavic languages (recorded only in Russian). Since for the lexeme *ухо* the meaning ‘ability to perceive’ is not characteristic, in Slavic languages there are no names of deafness formed according to the model: ‘absence of an organ performing a function’ > ‘absence of a function’ (in contrast to the names of blindness, for which this model is productive).

From the onomasiological point of view, it is possible to ascertain the presence of two main cognitive features that influence the nature of the verbalization of the concept of “hearing” in Slavic languages: first, the obvious initial connection of auditory perception with human speech activity (the conceptualization of the human ability to hear was formed in connection connected with the development of articulate speech), and secondly, the semantic syncretism of perceptive vocabulary, which is based on the interaction of different perceptual modes of a person (the phenomenon of synesthesia).

Key words: concept, verbalization of the concept, nomination, cognitive features, Slavic languages, perceptual vocabulary, auditory perception.
